

Právo na soudní a jinou právní ochranu

II. ÚS 94/05

Z hlediska zachování proporcionality práva na ochranu osobnosti a práva na svobodu projevu není možné, aby fakt, že určitá tvrzení jsou již odvetou na tvrzení předchozí, ospravedlňoval a převážil to, že jde o tvrzení urážející a dehonestující jinou osobu. Právo vyjádřit názor k tvrzením, která jsou považována za nepravdivá, nemůže být vykonáno způsobem zjevně překračujícím meze slušnosti.

Ústavní soud

rozhodl v senátě v právní věci navrhovatele JUDr. S. K., zastoupeného JUDr. J. D., o ústavní stížnosti proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 12. 3. 2003, čj. 37 C 130/2001-52, rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 1. 2004, čj. 1 Co 249/2003-111, a usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 2004, čj. 30 Cdo 1671/2004-142, za účasti Městského soudu v Praze, Vrchního soudu v Praze a Nejvyššího soudu ČR, jako účastníků řízení, takto:

Rozsudky Městského soudu v Praze ze dne 12. 3. 2003, čj. 37 C 130/2001-52, a Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 1. 2004, čj. 1 Co 249/2003-111, a usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 2004, čj. 30 Cdo 1671/2004-142, se zrušují.

Odůvodnění

Včas podanou ústavní stížností, která i v ostatním splňovala podmínky, stanovené zák. č. 182/1993 Sb. , o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatel domáhá zrušení shora označených rozhodnutí Městského soudu v Praze, Vrchního soudu v Praze a Nejvyššího soudu ČR, a to s odkazem na údajné porušení čl. 7 odst. 1 a čl. 10 odst. 1 a 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

Ústavní soud si k projednání a rozhodnutí věci vyžádal spis Městského soudu v Praze, sp. zn. 37 C 130/2001-52, z něhož zjistil následující:

Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 12. 3. 2003, čj. 37 C 130/2001-52, zamítl žalobu stěžovatele (žalobce) proti žalovanému ing. I. K.(dále též „žalovaný“), jíž měla být žalovanému uložena povinnost zdržet se rozšiřování nepravdivých zpráv o žalobci, zejména rozesílání a veřejného rozšiřování článku obsaženého v Milevských novinách č. 36 ze dne 5. 9. 2001 a kopie listin označených jako závěť ze dne 2. 3. 1958 a zdržet se tvrzení, že závěť je restitučním padělkem, že je žalobce drzý podvodník a lhář, který používá své povrchní právnické vzdělání k páchání zla a bezpráví všude kolem sebe. Zamítnuta byla i část žaloby, jíž se žalobce domáhal uložení povinnosti žalovanému uveřejnit v Milevských novinách do 1 měsíce od právní moci tohoto rozsudku omluvu žalobci ve znění: „Já, ing. I.K., bytem (...) se tímto omlouvám panu JUDr. S. K. za mnou uvedené nepravdivé údaje v Milevských novinách č. 36 ze dne 5. 9. 2001. Zejména se omlouvám za své prohlášení, že závěť ze dne 1. 3. 1958 je restitučním padělkem. Dále se omlouvám (...) za rozesílání inkriminovaného článku a neoprávněné vyvěšení tohoto článku v obecní skříňce.“ Zamítnuta byla i část žaloby, jíž se žalobce domáhal, aby žalovanému byla na náhradu nemajetkové újmy žalobce uložena povinnost uhradit částku 100.000,- Kč do tří dnů od právní moci tohoto rozsudku. Soud dále rozhodl o náhradě nákladů řízení. Z odůvodnění rozhodnutí plyne, že žalobce dle názoru soudu neunesl důkazní břemeno ve vztahu k neoprávněnému zásahu do jeho osobnostních

práv. Žalobce totiž neprokázal, že by k rozšiřování zpráv o žalobci a článku v Milevských novinách č. 36 ze dne 5. 9. 2001 došlo, že by v tomto článku byly vůbec takové údaje obsaženy, ani své tvrzení, že žalovaný šířil shora uvedená tvrzení o závěti ze dne 1. 3. 1958.

Rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 1. 2004, čj. 1 Co 249/2003-111, byl potvrzen prvostupňový rozsudek v napadených výrocích, jimiž byla zamítnuta žaloba, aby se žalovaný zdržel tvrzení, že závěť je restitučním padělkem, že je žalobce drzý podvodník a lhář, který používá své povrchní právnické vzdělání k páchání zla a bezpráví všude kolem sebe, aby žalovaný uveřejnil v Milevských novinách omluvu žalobci ve znění: „Já, ing. I. K. se tímto omlouvám panu JUDr. S. K. za mnou uvedené nepravdivé údaje v Milevských novinách ze dne 17. 10. 2001“ a aby žalovaný zaplatil žalobci částku 100.000,- Kč a ve výroku o nákladech řízení. Odvolací soud dále rozhodl o nákladech odvolacího řízení. V odůvodnění soud především uvedl, že žalobce napravil svou dřívější, zcela zřejmou, chybu a že inkriminovaný článek byl uveřejněn v č. 42 Milevských novin ze dne 17. 10. 2001. Soud konstatoval, že mezi oběma účastníky jsou špatné sousedské vztahy, jejichž medializaci inicioval žalobce, který na jednání přestupkové komise přizval zástupce Milevských novin, výsledkem čehož pak byl článek v těchto novinách ze dne 5. 9. 2001 „Kam se poděly dobré sousedské vztahy“. V článku v témž tisku ze dne 17. 10. 2001 „Pravda proti lži, aneb Sousedské vztahy podruhé“ bylo obsaženo vyjádření žalovaného včetně shora uvedených výroků „závěť je restitučním padělkem (...)“ a žalobce je „drzý podvodník a lhář, který používá své povrchní právnické vzdělání k páchání zla a bezpráví všude kolem sebe“. Soud je toho názoru, že tyto výroky jsou toliko obranou proti předchozím tvrzením žalobce, byť jsou značně expresivní. Ten svěřil informace novinářům, a tedy i veřejnosti, neboť musel být srozuměn s jejich zveřejněním (v prvním článku bylo mimo jiné uvedeno, že žalovaný vyhrožuje žalobci smrtí, podle soudu tak žalobce obvinil žalovaného z trestného činu, aniž by pro to měl jakékoli objektivní podklady). Nedomnívá se tak, že došlo k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv žalobce. Dodává, že zdržovací žaloba je na místě, pouze pokud zásah trvá či hrozí jeho opakování, což nebylo ani tvrzeno. Za neoprávněný zásah do osobnostních práv nelze považovat zaslání nebo veřejné vylepení novin či jejich části bez dalšího osobního komentáře, neboť noviny jsou veřejně přístupné tiskoviny. Navržený způsob omluvy je také materiálně nevykonatelný, neboť žalovaný není vydavatelem Milevských novin, a není tedy v jeho moci bez součinnosti s vydavatelem cokoli uveřejnit. Navržená omluva je dle názoru soudu neurčitá, nejsou v ní konkretizovány nepravdivé údaje, za které by se měl žalovaný omluvit.

O dovolání žalobce rozhodl Nejvyšší soud ČR usnesením ze dne 21. 12. 2004, čj. 30 Cdo 1671/2004-142, tak, že jej jako nepřipustný odmítl. S ohledem na ustanovení § 237 odst. 1 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále „o.s.ř.“), mohla být přípustnost založena pouze podle jeho písm. c), tedy pokud by dovoláním napadené rozhodnutí ve věci samé mělo po právní stránce zásadní význam. To však odvolací soud neshledal. Odvolací soud dle něj posoudil věc na základě jím zjištěného a vyloženého skutkového stavu v souladu se zákonnou úpravou obsaženou v § 11 a násl. zák. č. 40/1964 sb., občanský zákoník (dále „o.z.“), přičemž se nedostal ani do rozporu s ustálenou judikaturou k této právní problematice.

Stěžovatel napadá závěry obecných soudů v projednávané ústavní stížnosti. K meritu věci uvádí, že první z článků ze dne 5. 9. 2001 nenapsal, ani jej neautorizoval, a proto za něj nese zodpovědnost výlučně vydavatel Milevských novin. K příslušnému jednání přestupkové komise pouze přizval jednu z redaktorek, aby docílil nezaujatého projednání věci, přičemž nevěděl, že článek bude napsán a nebyl s tím ani srozuměn. Žalovaný se tímto článkem cítil být poškozen a požadoval uveřejnění odpovědi, která se však neomezila na vyjádření jeho

názoru nebo uvedení relevantních skutečností na pravou míru. Naopak, žalovaný líčil celé pozadí sporu, uvádí neověřené domněnky o neplatnosti závěti a nevyhnul se ani invektivám proti stěžovateli. Tato tvrzení, obsažená v článku ze dne 17. 10. 2001, vnímá stěžovatel jako jednoznačný zásah do občanské cti, lidské důstojnosti a jména stěžovatele. Tyto „urážky, lži a jednostrannou verzi“ žalovaný navíc šířil mezi obyvateli obce Kovářov vyvěšením článků a kopie závěti na úřední desce obce vedle úředních vyhlášek. Závěť přitom je dokumentem důvěrným, k němuž žalovaný neměl mít přístup a už vůbec jej neměl zveřejňovat. I v tomto jednání spatřuje stěžovatel zásah do svého soukromí. Druhý článek ze 17. 10. 2001 a závěť nadto stěžovatel rozeslal příbuzným stěžovatele a jeho přátelům. Obecné soudy dle názoru stěžovatele věc nesprávně právně posoudily a nepřihlédly k tvrzením a důkazům stěžovatele. Dopustily se také procesních pochybení. Rozhodovaly totiž o jiném znění petitu, než který uplatnil stěžovatel. Obecné soudy totiž dle něj řešily zásah, k němuž mělo dojít článkem ze dne 5. 9. 2001, zatímco stěžovatelova žaloba se týkala tvrzení v článku ze 17. 10. 2001. Dále podotýká, že městský soud zamítl žalobu i když důkaz znaleckým posudkem k pravosti závěti označil za věrohodný. Přes řadu předložených tvrzení a důkazů dospěl městský soud k závěru, že stěžovatel zásah do osobnostních práv neprokázal. I pro tyto důvody má stěžovatel za to, že došlo k zásahu do jeho ústavně garantovaných práv. Pokud jde o požadovanou náhradu nemajetkové újmy v penězích, stěžovatel se domnívá, že existuje řada faktorů (délka řízení, nespravedlivé rozhodnutí, psychická a fyzická újma, zhoršení zdravotního stavu, věk stěžovatele), které odůvodňují zvýšení požadované částky na dvojnásobek. Soud má vzít tyto okolnosti v úvahu, dospět k závěru, že požadovaná náhrada je nepřiměřená a vyslovit tento názor ve svém nálezu.

Podle ustanovení § 42 odst. 4 zák. č. 182/1993 Sb. , o Ústavním soudu, vyzval Ústavní soud účastníky řízení, Nejvyšší soud ČR, Vrchní soud v Praze, a Městský soud v Praze, a vedlejšího účastníka řízení, ing. I. K., aby se k projednávané ústavní stížnosti vyjádřili. Nejvyšší soud ČR, Vrchní soud v Praze i Městský soud v Praze ve svých vyjádřeních odkázaly na odůvodnění svých rozhodnutí. Ing. I. K. se přípisem ze dne 25. 3. 2005 svého postavení vedlejšího účastníka vzdal, a Ústavní soud s ním proto nadále jako s vedlejším účastníkem nejednal.

Ústavní stížnost je důvodná.

Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy (srov. čl. 81 , čl. 90 Ústavy). Za podmínky, že soudy postupují v souladu s ústavním pořádkem, na sebe nemůže atrahovat právo přezkumného dohledu nad jejich činností (čl. 83 Ústavy ČR). Tato podmínka však v daném případě plně respektována nebyla, a proto má zásah Ústavního soudu v podobě zrušení napadených rozhodnutí opodstatnění.

Stěžovatel své námitky směřuje především proti právnímu posouzení jeho žaloby obecnými soudy. Je na místě připomenout, že Ústavní soud zásadně nezasahuje do autonomie obecných soudů, pokud jde o interpretaci a aplikaci jednoduchého práva (srov. např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 81/95 či IV. ÚS 703/01). Proto pouhá skutečnost, že soudy vyslovily právní názor, s nímž se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě odůvodněnost ústavní stížnosti. Role Ústavního soudu spočívá v pouze v posouzení otázky, zda právní názory obecných soudů obstojí z hlediska ústavnosti. Z tohoto pohledu proto na napadené závěry vyslovené obecnými soudy nahlížel.

Podle čl. 10 odst. 1 Listiny má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Na toto ustanovení v zákonné rovině navazuje úprava obsažená v ustanovení § 11 a násl. o.z. Podle § 13 odst. 1 o.z. má fyzická osoba právo zejména domáhat se, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Předpokladem vzniku odpovědnosti podle § 11 a násl. o.z. je objektivní zásah do práv chráněných citovanými ustanoveními, který je neoprávněný. Obecné soudy odůvodnily svůj závěr, že k takovému závěru nedošlo, v zásadě tím, že tvrzení žalovaného bylo pouhou obranou proti předchozím tvrzením stěžovatele, byť je i soud sám označil za značně expresivní. Oprávněnost těchto tvrzení je tedy jinými slovy dána tím, že jde o reakci na jiná tvrzení, která nemají objektivní podklad.

O neoprávněný zásah nejde v zásadě tam, kde dotyčná osoba k zásahu do své osobnosti svolila, kde takový zásah dovoluje zákon a tam, kde k zásahu došlo v rámci výkonu subjektivních práv (srov. Jehlička O., Švestka J., Škárová M. a kol.: Občanský zákoník, komentář, 9. vydání, str. 121). V projednávaném případě připadá v úvahu pouze posledně uvedená varianta, konkrétně realizace práva žalovaného vyjadřovat své názory. Toto právo je chráněno čl. 17 Listiny. Podle jeho odst. 1, 2 a 4 platí, že svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny, každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu a svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. K otázce svobody projevu a k právu vyjadřovat své názory se Ústavní soud ve svých rozhodnutích již několikrát vyjádřil. Vycházel především z toho, že toto právo a tato svoboda jsou obsahově omezeny právy jiných, „ať již tato práva plynou jako ústavně zaručená z ústavního pořádku republiky či z jiných zábran daných zákonem chránících celospolečenské zájmy či hodnoty“. Právo vyjadřovat své názory mohou zbavit ústavní ochrany nejen tato obsahová omezení, „neboť i forma, jíž se názory navenek vyjadřují, je úzce spjata s ústavně zaručeným právem, k němuž se upíná. Vybočí-li publikovaný názor z mezí v demokratické společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti, ztrácí charakter korektního úsudku (zprávy, komentáře) a jako takový se zpravidla ocitá již mimo meze ústavní ochrany“ (nález sp. zn. III. ÚS 359/96, Ústavní soud ČR: Sběrka nálezů a usnesení, sv. 8, C.H. Beck, 1998, str. 367). Ústavní soud dále výslovně judikoval, že „základní právo podle čl. 17 Listiny je zásadně rovno základnímu právu podle čl. 10 Listiny“ (nález sp. zn. II. ÚS 357/96, Ústavní soud ČR: Sběrka nálezů a usnesení, sv. 9, C.H. Beck, 1998, str. 355), přičemž „je především věcí obecných soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého případu zvážily, zda jednomu právu nebyla bezdůvodně dána přednost před právem druhým“ (nález sp. zn. IV. ÚS 154/97, Ústavní soud ČR: Sběrka nálezů a usnesení, sv. 10, C.H. Beck, 1998, str. 113).

Ústavní soud se proto dále zaměřil zejména na otázku, zda obecné soudy napadenými rozsudky neporušily z judikatury plynoucí princip vyváženosti (proporcionality) obou citovaných základních práv (tj. práva na ochranu osobnosti a práva na svobodu projevu), tzn. „zda jednomu právu nebyla bezdůvodně dána přednost před právem druhým“ a na otázku, zda publikovaná tvrzení žalovaného překročily „obecně uznávaná pravidla slušnosti“, tj. zda se co do své formy (způsob vyjádření názoru) i co do obsahu (skutková tvrzení) neocitl „mimo meze ústavní ochrany“. Podle názoru Ústavního soudu není možné, aby fakt, že určitá tvrzení jsou již odvetou na tvrzení předchozí, ospravedlňoval a převážil to, že jde o tvrzení urážející a dehonestující jinou osobu, jak tomu bylo v projednávaném případě. Nelze jakkoli popřít právo

žalovaného, aby vyjádřil svůj názor k předchozím tvrzením stěžovatele, považoval-li je za nepravdivá (a aby se proti nim případně bránil i soudní cestou, zejména pokud by měl za to, že také jimi bylo zasaženo do jeho práv na ochranu osobnosti). Nicméně toto právo nemůže vykonávat způsobem, zjevně překračujícím meze slušnosti. Hranice svobody jednotlivce končí tam, kde začíná svoboda jiného. Cíle, jehož se žalovaný zřejmě snažil dosáhnout (uvést na pravou míru tvrzení stěžovatele, týkající se jejich sporů, vyjádřit vlastní názor na tyto spory a jejich příčinu...) bylo jistě možno dosáhnout i bez použitých výrazů a urážek stěžovatele. Dovedeno ad absurdum, logika rozhodnutí odvolacího soudu by umožňovala rozpoutat „lavinu“ urážek a výpadů z obou stran, které by postupně mohly co do míry expresivity i gradovat, přičemž každá další urážka by byla omluvitelná tou předchozí, a nemohla by proto být označena za neoprávněnou. Takový výklad je však s ohledem na garance práva na ochranu osobnosti neúnosný. Obecné soudy tedy při své interpretaci ustanovení § 13 o.z. nedostatečně přihlédly k ústavně právním rozměrům případu a dopustily se omylu při hodnocení dvou, v daném případě proti sobě stojících, základních práv a svobod. Takovému postupu nemůže Ústavní soud poskytnout ochranu.

Ústavní soud nepominul ani další argumenty odvolacího soudu. Ten poukazuje zejména na nepřípustnost zdržovací žaloby v případech, kdy zásah již netrvá a materiální nevykonatelnost navrženého způsobu omluvy. Tyto argumenty stěžovatel nenapadl, a Ústavní soud tak především neměl důvod se jejich ústavností zabývat. Nutno ovšem dodat, že ani ony neodůvodňují zamítnutí žaloby jako celku, neboť se jakkoli nevyjadřují k části petitu, požadující zaplacení částky 100.000,- Kč, Na rozhodnutí o této části petitu, aniž by ovšem Ústavní soud předjímal další rozhodnutí, které přísluší pouze obecnému soudu, by shora uvedené závěry mohly mít vliv. Ani tyto další argumenty, vyslovené odvolacím soudem, proto nejsou argumenty dostatečnými pro odmítnutí ústavní stížnosti.

S ohledem na vyslovené závěry se Ústavní soud již nezabýval dalšími námitkami stěžovatele, neboť by to bylo zevně nadbytečné. Pouze dodává, že domáhal-li se stěžovatel, aby Ústavní soud přihlédl k jím vyjmenovaným faktorům a vyslovil, že jím požadovaná náhrada ve výši 100.000,- Kč je (již) nepřiměřená, přehlíží v této části zjevně meze rozhodovací činnosti Ústavního soudu. Ten má v případě, že bylo napadeno rozhodnutí orgánu veřejné moci, a bylo-li ústavní stížnosti fyzické nebo právnické osoby vyhověno, pouze možnost napadené rozhodnutí zrušit. Kromě toho však platí, že obecné soudy jsou zásadě vázány petitem, tak jak jej vymezí žalobce, a bylo proto na něm, pokud původně žádanou částku nepovažoval s postupem řízení za adekvátní, aby ji cestou změny petitu přiměřeně upravil.

Jak již bylo shora uvedeno, Ústavní soud má za to, že obecné soudy svým postupem zasáhly do ústavně garantovaného práva stěžovatele na spravedlivý proces, garantovaného čl. 36 Listiny, neboť jimi provedenou interpretaci a aplikaci ustanovení § 13 o.z., chránícího práva stěžovatele, nelze shledat ústavně konformními. Z tohoto důvodu Ústavní soud po provedeném řízení bez nařízení ústního jednání se souhlasem účastníků (§ 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu) napadený rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 12. 3. 2003, čj. 37 C 130/2001-52, rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 1. 2004, čj. 1 Co 249/2003-111, a usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 2004, čj. 30 Cdo 1671/2004-142, zrušil [§82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Poučení:

Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 1. prosince 2005